

TRADICIONARI DE MALLORCA

BASAT EN EL CALENDARI FOLKLÒRIC DE RAFEL GINARD

TRADICIONARI #08

La festa de Sant Joan

 Departament de
Cultura, Patrimoni i Esports
Consell de Mallorca

 Fundació Mallorca
Literària

 CASA
PARE GINARD
MUSEU DE
LA PARAULA
ARXIU I MUSEU ORAL
DE MALLORCA

QUAN HO CELEBRAM?

23 de juny	Revetlla de Sant Joan
24 de juny	Sant Joan
29 de juny	Sant Pere
20 de juny	Sant Marçal

*Es dia de Sant Joan
ses Joanes faran festa,
i es dia de Sant Silvestre
ses Colomes també en fan.*

QUÈ CELEBRAM?

*De la falguera, llavor
no n'han vist ni trobada:
perquè antes d'esser granada,
de l'arbre cau, de temor.*

El 21 de juny és el solstici d'estiu, com el d'hivern, des de temps immemorial ve marcat per un conjunt de festivitats i rituals vinculats a aquest esdeveniment astronòmic. L'Església cristiana va fer coincidir la festa amb el naixement de sant Joan Baptista. Segons la tradició sant Joan va néixer a les 12h de la nit, a la mateix hora que va néixer Jesús, i just mig any abans que ell. És per aquest motiu que és aquesta hora la que concentra tot el sentit meravellós i mític de la nit de Sant Joan. La riquesa ritual i simbòlica de la festa de Sant Joan es canalitza a través dels elements del foc i de l'aigua i les virtuts de les herbes, els misteris de la natura, el menjar, les cançons, les curacions, els éssers fantàstics i la màgia de la vida, uns rituals que exalten la vida i l'amor coincidint amb l'arribada de la calor més intensa.

La festa de Sant Joan és una de les més antigues del santoral cristià i és de les poques, que juntament amb Nadal i la nativitat de Maria, commemora un natalici.

Pel Sant Joan o pel solstici d'estiu se celebra el triomf de la nit per damunt la foscor. El Sol, el foc i l'aigua són els protagonistes principals de tota una sèrie de rituals destinats a protegir-nos durant la resta de l'any. Sempre s'ha relacionat amb les tradicions on hi és present el foc. Té caràcter purificador, renovador, fertilitzador, és font de salut i prosperitat, asserena el cel, neteja i perfuma l'atmosfera. L'origen dels fogarons es troba en el desig d'imitar i regenerar el foc del Sol i de conjurar les sequeres. La simbologia diu que les cendres serveixen per guarir les malalties i que és convenient saltar com a mínim tres pics per damunt una foguera per passar un bon any.

Orígens de la festa

La majoria dels pobles de les civilitzacions antigues celebraven el solstici d'estiu. És el moment de l'any en què el Sol es troba en el punt més alt del zenit i quan és més visible per més espai de temps.

La festa i els costums de la nit de Sant Joan recorden molt a les palílies romanes, les festes en honor de Pales. Durant aquestes festes es creia que les aigües i les herbes tenien virtuts. També s'hi feien fogarons, els quals, segons Ovidi, eren saltats tres vegades amb el fi d'obtenir salut i felicitat per tot l'any. Pales era la deessa dels prats i dels ramats i era representada coronada de llorer i romaní. Els ritus començaven per una purificació a través dels poders del foc i del fum. Tan bon punt es feia de dia, cada pastor guarnia la seva cleda i després encenia una petita foguera amb palla, branquillons d'olivera, llorer i sofre. Els espetecs que se sentien durant aquesta crema eren considerats sons de bon averany. Els pastors saltaven per damunt d'aquesta foguera carregant sobre l'esquena alguna de les seves ovelles. Després es rentaven les mans i feien una oració adreçada a Pales, la qual repetien quatre vegades mirant cada vegada cap a un punt cardinal diferent. Amb aquesta oració es demanava disculpes a la deessa per si, sense intenció, s'havia comès alguna acció indeguda, com ara deixar abeurar els animals en una font sagrada o entrar en una zona del bosc reservada als déus. Una part de les brases que en restaven es traslladaven juntament amb encens a un recipient per fumejar i purificar els estables o altres dependències per on anessin els seus animals. Finalment els pastors bevien la *burrànica*, una combinació de llet i vi bullit. La cerimònia es donava per acabada quan el pastor saltava tres vegades per damunt de les brases. A la ciutat es van afegir algunes variacions. Els romans es rentaven les mans i bevien llet amb mel. Les vestals portaven les cendres del fetus procedent dels sacrificis de la Fordicidia i la sang dels sacrificis de la festa dels cavalls d'octubre (*Equus October*), tot junt era l'ofrena que es llançava a les flames d'un foc que s'encenia al temple de Pales. Igual com al camp, qui tenia un animal el portava per purificar-lo amb el fum d'aquest foc. Es cuinaven galetes i es portaven a beneir al temple juntament amb llet. Cal tenir en compte però que les palílies es celebraven el 21 d'abril que coincidia també amb la celebració de la fundació de Roma.

A la Grècia clàssica començaven l'any pel solstici d'estiu. Celebraven les festes dedicades al déu Apol·lo, déu del Sol, durant les quals encenien grans fogarons amb caràcter purificador, tal i com s'encenien, segons el costum, al cinquè dia de nat un infant, per tal de purificar-lo, costum que Moisès combat en el *Deuteronomi*, el cinquè llibre de la Torà.

Les falles de Sant Joan recorden les festes dedicades a Hefest i que foren continuades pels romans en honor al seu equivalent, Vulcà. Els *hefests* corrien curses amb atxes enceses deixant tota una estela de guspises i claror.

Actualment encara es celebra la festa del solstici i es conserven un seguit de creences i preocupacions que recorden rituals de l'Antiguitat. Per exemple, una pràctica ritual

dels romans era la de sortir al camp la vetla del solstici a recollir el gram negre, és a dir la *verbena* en castellà (*verbena officinalis*), l'obtenció de la qual portava ventura i riquesa. Avui dia la paraula *verbena*, presa del castellà, designa la vetllada de ball de les festivitats d'estiu. El costum d'acudir al balls, sobretot al de Sant Joan, amb un ramet de la *verbena officinalis*, de flor de color rosa pàl·lid, estava tan arrelat que els balls d'estiu acabaren designant-se amb el nom de la planta.

Les festes de Sant Joan a l'Edat Mitjana es distingien a Europa per tres costums principals: l'encesa de fogarons, les processons pels camps amb torxes enceses i el fer voltar rodes de palla i sarments encesos. Tots tres rituals tenien l'objectiu de purificar l'aire i els camps, imitar el Sol i pregar per collites abundants.

Havia estat costum estès, arreu d'Europa, cremar ossos i brutícies en els fogarons de la nit de Sant Joan. Era tasca dels infants i l'objectiu era fer un fum desagradable per foragitar dragons malfactors que aquella nit s'acoblaven enlaire, enverinaven fonts i rieres i embrutien els camps.

El cristianisme en un principi va combatre les fogueres per considerar-les resta del paganisme. El concili de Constantinoble de l'any 680 les va combatre enèrgicament i va condemnar la seva encesa. El costum, però, estava tan arrelat que no fou possible extingir-lo i es varen acabar acceptant cristianitzant el seu caràcter.

Elements festius de la celebració de Sant Joan

La llegenda de Sant Joan

Sant Joan (Judea, v. 4 aC? - v. 30) és reconegut com a profeta tant pel Cristianisme, com per l'Islam, els mandeistes i els que professen la fe bahà'í. Se'l considera el primer màrtir del cristianisme i l'Església celebra tant el seu naixement (24 de juny) com el seu martiri (29 d'agost, Sant Joan Degollat). Sant Joan va créixer en el desert i als 30 anys es dedicava a executar el ritus iniciàtic del baptisme a Judea. Recorria al bateig per simbolitzar el perdó dels pecadors penedits dels seus pecats i anunciava la justícia de Déu. Entre els que foren batejats per ell hi hagué Jesús, motiu pel qual Joan és considerat com el seu precursor. Coneguda és la sentència que segons la llegenda pronuncià al batiar a Jesús al riu Jordà: "Aquest és l'anyell de Déu que treu el pecat del món". La predicació de sant Joan Baptista coincideix amb el regnat d'Herodes Antipas, tetrarca de Judea, i de Ponç Pilat, governador romà de la província. Herodes havia ordenat l'empresonament de Joan a instància de la seva muller Heròdies, amb qui s'havia casat després de que aquesta hagués repudiat al germà d'Herodes, Filip. Joan en les seves predicacions era molt crític amb aquesta unió matrimonial i és la causa de perquè Heròdies odiava al Baptista. La història conta que en el tiberi organitzat per l'aniversari d'Herodes, Salomé, filla d'Heròdies i Filip, va ballar per al seu padastre qui va quedar tan captivat que va fer jurament solemne públic de complir qualsevol desig que demanés Salomé. D'aquesta manera Salomé, aconsellada per la seva mare, va demanar el cap de Joan Baptista, petició a la que Herodes no va poder negar-se i li entregà el cap del sant damunt una palangana. L'episodi compta amb continguts

dramàtics i eròtics molt plàstics, fet que l'ha esdevingut un dels motius iconogràfics més habituals en la història de l'art.

Rituals i costums de Sant Joan

A l'entorn del Solstici d'estiu i de la festa de Sant Joan es conserven alguns senyals dels orígens de la festa com: les enramades i els jocs de flors, les pràctiques de màgia benigne, la recollida d'herbes, els sortilegis embellidors, els banys purificadors, la festa amb bruixes i dimonis, els menjars i el vins dolços, les fogueres.

Així com els pagans consultaven les fibres dels animals per saber els futurs esdeveniments, les al·lotes consulten o han consultat les margalides camperoles. Són dues pràctiques similars. Augurs, sibil·les, profetes, estels amb coa, observació dels cants de les òlibes i moltes altres coses absurdes o assenyades, totes arranquen d'un fons comú.

Astronomia i meteorologia

El Sol celebra la seva festa, i com que és el rei i senyor del cel, ell, la Lluna i els estels estan de gran celebració; això no obstant, en les creences mitològiques del solstici estival la Lluna gairebé no compta i la gran majoria del costumari es refereix al Sol i, més encara, als estels. L'Óssa Major en aquesta època brilla amb intensitat i a Mallorca se la coneix com els Set frares.

L'estima de la valor generadora i vivificant del Sol sembla ser relativament tardana. Les cultures caçadora i pastora no la van ponderar massa. Les representació de l'astre sembla endevinar-se en les escenes de les coves de Letreros, de Múrcia, i en la del Sant Crist, a les Batueques, en què ja es practicava l'agricultura.

A Mallorca es refereixen a En Vermell per anomenar al Sol quan surt i el dia 24 diuen que quan ho fa, el Sol balla, però per veure'l ballar l'han de mirar per dins un sedàs.

El vent també és un element a tenir en compte aquest dia ja que la direcció en què bufa dia 24 sol ser la dominant durant l'any.

Si plou per Sant Joan de juny (24 juny) mal any de figues. Si fa bon temps, bon esplet de figues. Si havien d'arrendar figueres esperaven a Sant Joan, a veure si el dia era bo o dolent. Si era dolent, si plovia, deixaven anar l'arredament. Qualcú deia: ¿Què sap sant Joan de figues, i no és estat mai figaroler? Però els pagesos estaven amb les seves. Artà.

Des d'alguns indrets de Menorca es veuen miratges i refraccions vers l'horitzó marítim. Als ulls de la gent marinera és una ciutat encantada tapada per la mar que en aquest moment de l'any es mostra a flor d'aigua tota voltada de muralles, per damunt de les quals sobresurten encimbellades torres i campanars. L'anomenen la ciutat de Paradela o de Troia, i creuen que l'any que al bell punt de mitjanit s'escaiguin trobar-se 7 Joans i 7 Joanes en un indret de la platja de cap allà on es veu, la ciutat es desencantarà i

ressorgirà de sota de l'aigua amb tota la població que hi havia quan es va produir el cataclisme del seu esfondrament.

I si voleu anar des de Mallorca a Barcelona caminant, aquesta nit es fa trobadora la boca d'un camí subterrani que connecta l'illa amb el continent.

Herbes remeieres

En la nit de Sant Joan tots les plantes tenen virtuts remeieres.

L'herba de Sant Joan o pericó (*Hypericum perforatum*) té una flor de color groc fort i es troba en molts camins de foravila. Segons la tradició s'ha d'elaborar l'oli de Sant Joan amb aquesta herba a l'albada del dia 24 per tal de què tengui propietats màgiques. Entre d'altres coses, ajuda a les cicatritzacions, cura les cremades, és remei per les picades d'insectes i pels cops. És antiviral i estimula la circulació de la sang. L'oli de Sant Joan s'obté posant a macerar les flors del pericó amb oli d'oliva (tres o quatre grapades per un litre d'oli) i després s'ha de deixar a sol i serena 40 dies. Llavors es cola i es guarda en recipients opacs. L'efecte dura ben bé fins a dos anys.

Per Sant Joan, 24 de juny, posaven herbes remeieres dins una ampolla amb oli. La posaven a un cap de pal fermat a un arbre i l'ampolla s'estava 40 dies sol i serena. Llavors el suc ja era bo per talls i ferides. «haver de menester més que ses herbes de Sant Joan»

Es creu que l'anomenada Herba de Sant Joan s'obre a la mitja nit d'aquesta nit. Collir-ne i posar-la cap per avall en una bossa vermella que pengi del coll protegirà al portador de patir mal de cap durant tot un any. Una de les pràctiques que, en les seves moltes variants es pot considerar universalment estesa, és la de fer passar un infant entre mig d'una soca partida per la meitat. Es deia que això els protegia de trencadura.

A Mallorca creuen que aquesta nit es pot collir l'herba dels ulls, així anomenada perquè és un gran remei per a guarir la ceguesa. No hi ha, entre els insulars, qui la conegui, perquè adopta formes variades, semblants a la d'altres herbes amb què es confon. Aquesta nit té la propietat de lluir i de desprendre claror i es pot identificar. Conten que un caçador, que perseguia una pressa de molt a prop, va veure una gran lluïssor d'aquesta herba, que es féu el propòsit de collir quan hagués assolit l'animal que perseguia. Però, mentrestant es va fer clar, l'herbeta va apagar la lluïssor, i es va fer impossible de reconèixer. Aquest herba l'havien sembrada els moros, per tal de tenir un bon remei contra la ceguesa, i ells sí que la reconeixien en tot moment de l'any. Conten que una vegada es va acostar a una platja deserta una barca suspecta. En va desembarcar un moro, amb un gran fardell embolicat amb un mocador de daus blancs i blaus. Que va ser a terra, va desfer el fardell, en va treure unes grosses sabates que hi portava, se les va calçar i es va passejar ben bé per damunt un camp d'herba d'es ulls. Quan la sola de les sabates va estar ben amarada de suc i d'olor de l'herba remeiera, es va descalçar i va embolicar curosament les sabates i se'n va tornar a la nau, que ràpidament va prendre vela cap a Moreria. El soldà havia esdevingut cec i no li havien pogut tornar la vista amb cap dels molts remeis amb què ho havien provat, fins que van creure que no hi havia altre recurs que l'herba dels ulls, la qual es cria a

Mallorca, i van enviar-hi un propi amb una galera expressa. El rei es va ben fregar els ulls amb les soles de les sabates i al moment hi va tornar a veure. Aquesta mateixa història amb alguna variant també la trobam al recull de rondalles d'Alcover i és la que coneixem amb el nom de “Es puig de Santa Cirga”, lloc on hi creix l’herba que és trepitjada per un esclau mallorquí a les ordres del soldà esdevingut cec.

A Mallorca, l’any que Sant Joan s’escau en divendres, cullen dormilegues, és a dir, pregadéus o *Mantis religiosa* i els empren per remei contra el mal de queixal.

Hi ha la creença popular que la falguera floreix, grana i tira la llavor a mitjanit del dia de Sant Joan, i per això es considera impossible de trobar llavor d'aquesta planta. A Mallorca es creu que si es té l’habilitat de recollir puntualment els grans d’aquesta llavor en el moment de la caiguda, abans que arribin al terra, i de tancar-los dins un canonet de plata, es converteixen en dimonis-boiets, que són uns dimoniell-los petits, entremaliats i extremadament servicients i feiners, de tal manera que sempre seguit reclamen que els donin tasca per fer. Diuen també que molts de fadrins han intentat aplegar-los, aquests granets de llavor, però com que la falguera és una planta somnífera, els jovençans que romanien a l’aguait acabaven per dormir-se

Se diu que hi ha una planta que s’anomena falguera i el dematí de Sant Joan floreix i grana i ningú mai ha pogut trobar llavor en que hi posin antes a davall. Un mocador o un paper perquè hi caigui la llavor no han trobat res mai. I la cançó diu així:

La falguera n’és un arbre

amb molta propietat,

amb una dematinada

ha florit i ha granat.

Ha florit i ha granat

i ha escampada la llavor.

Amor triau-la florida;

amor triau-la millor

(Artà)

A les Pitiüses, es creu que d’una herba molt petita que neix sota el pont vell del riu de Santa Eulàlia –construït pel diable–, collida per la nit de Sant Joan o de cap d’Any i ficada dins una ampolla negra, n’apareix el Fameliar, un nan horrorós, de boca espantosa, amb uns braços llargs i prims. Té un caràcter més benivolent que els diables boiets i els Minairons, però amb una força i uns poders descomunals. Quan surt de l’ampolla, demana constantment feina o menjar.

A Menorca a molts de llocs, com a Ciutadella, tenien costum de collir una canya de Sant Joan verda per deixar-la al peu de la porta com a record que han sortit per la nit a buscar fortuna.

El foc

Es creu que els qui neixen el dia de Sant Joan, gaudeixen del do de poder tocar el foc sense cremar-se, i poden caminar per damunt del caliu sense que sentin l'efecte del foc.

A Balears l'encesa de fogarons per sant Joan no és tan intensa com a la Península. A Menorca encara perviuen el festers on s'hi cremen bujots o ninots de palla.

En la vigília de Sant Joan feien fogarons. Per lo que fa a Sant Llorenç, vegeu "Flor de card" de Mn. Salvador Galmés, on parla dels fogarons de Sant Joan.

A Porreres, els sabaters havien fet un joc semblant al que feien per la Quaresma. Vestien un ninot grotesc i estrofolari que passejaven triomfalment per la població soplujat d'un paraigua molt gros. Voltaven pels carrers fent molta bullícia i acabaven acudint a la plaça, on el cremaven enmig de molt gatzara. Antigament, en comptes de ninot, feia el paper de tal un dels sabaters disfressat de manera grotesca, per l'estil de com feien per mitja quaresma, en què un d'ells es vestia de jaia; el passejaven amb aire triomfal i després simulaven serrar-lo.

El foc és també per molestar a qualcú. L'han fet a qualque rector per fer-lo fugir i han aconseguit el seu intent, i fan foc per armar gresca i bulla als viudos que se tornen casar. Per molestar i armar gresca toquen corns, picarols i llaunes. Sobretot pels viudos que se casen de bell nou.

Els correfocs són una manifestació improvisada de la gent i de diables que corren i ballen conjuntament davall del foc de les carretes (tubs de cartró que emeten espurnes de forma giratòria a l'extrem d'un pal). L'origen dels actuals correfocs, es troba en l'evolució dels balls de diables, que eren manifestacions festives tradicionals, derivades del teatre medieval de carrer. Els primers antecedents dels actuals correfocs daten dels inicis dels anys 80 a Catalunya. El costum s'escampà molt ràpidament per la geografia de les terres de parla catalana, i a Mallorca fou la colla de diables del poble de Sant Joan la primera en formar-se. Algunes colles de Diables de les Illes Balears són la colla de Diables de Sant Joan, els dimonis d'Alaró, els Dimonis d'Albopàs de sa Pobla, els Esquitxafoc de Campos, i moltíssimes altres colles que han sorgit en els darrers anys per tota la geografia illenca.

L'aigua

S'ha perdut bona part del simbolisme d'aquest element. Banyar-se, a mitjanit o a la sortida del sol tenia una sentit purificador. L'aigua aquesta nit servia de base per rituals curatius i amorosos. Durant les hores de fosca del vespre del 23 i de la matinada del 24, i especialment en el moment del trànsit d'un dia a l'altre, es creu que les aigües estan posseïdes de virtuts especials, exclusives d'aquesta nit.

Es diu que la nit de Sant Joan és la millor de l'any per descobrir corrents d'aigua subterranis.

El dia de Sant Joan, si sembren clavells a la sortida de sol i els reguen amb aigua de set pous, diuen que floreixen de set colors.

El temps que el sol surt, balla, i si sembren clavellers regats amb aigua de set pous feien clavells de tota casta (de set castes) [Mai aferren els esqueixos de claveller per aquest temps perquè no és temps hàbil. Així, però, s'aguanta més la llegenda.]

L'aigua de la rosada també tenia poders màgics. Era corrent a Mallorca per saber quina era la part del cos més propensa a malaltia, i també, els qui se sentien malalts, per saber quin òrgan era el malalt, aquest vespre posaven un plat a la finestra, amb fulles d'heura, una per cada un dels òrgans interiors. La fulla, que l'endemà, resultava més marcida per la rosada, corresponia a l'òrgan malalt.

Els enamorats o millor les enamorades per aclarir quin havia de ser el seu feien la prova del plom fus i tirat dins l'aigua. El plom prenía la forma de les eines del futur enamorat.

Éssers fantàstics i fets meravellosos

Fou creença estesa per tot Europa que aquesta nit els bruixots, els dracs, els esperits malèfics i genis de la luxúria celebraven reunions pels aires, tramaven grans conxorxes i es lliuraven als actes més impúdics i lascius. Per tal de perjudicar-los i desbaratar-los, es tirava a les fogueres animals que eren considerats els seus aliats com per exemple, gats, guineus i serps.

La vetlla de Sant Joan també es coneguda com la nit de les bruixes. Es creu que aquesta nit està maleïda i que els éssers més fantàstics surten amb més intensitat que en qualsevol altra nit de l'any. La majoria són malèfics: nyitos, cucales, gambutzins, ferams, males bèsties, Banya verda, sa Bubota negra o l'ànima d'en Cantiret que salta i balla per la paret. Tots se'n pensen alguna: corren darrera les dones, els estiren les faldes i els diuen paraulotes o bé fan festa amb els dimonis i les bruixes, tot reunint-se per ballar nus damunt d'una pedra. També les pedres ballen la nit del 23 i fins i tot sembla que la muntanya de Montserrat, a Catalunya, balla tota sencera.

S'explica que surten els Joanets que són manifestacions lumíniques. Aquests guarden tresors que potser algun afortunat podrà veure, però compte perquè els defendran amb pessics, mossegades i cremades.

L'amoreta només surt aquesta nit i dispara fletxes a la gent per enamorar-los. També s'explica que es passeja la dama fortuna, cavalcant sobre una roda o un carro alat. Qui la vegi tindrà sort assegurada per tot el que li resti de vida.

El matí de Sant Joan, el primer home que enquantra una al·lota, du el mateix nom que tindrà l'enamorat que li sortirà dins un any. Ariany.

Es diu que qui neix aquesta nit queda marcat per tota la vida. Se'ls anomena Joanencs i duen marcades creus en el paladar i els palmells de la mà en lloc de la M que tenim tots els Mortals. Es deia que havien nascut en gràcia i que tenien capacitat per convertir en or les monedes que passessin per les seves mans durant la nit de Sant Joan.

En el calendari de l'infern, compost i ordenat pel dimoni, avui s'escau la festa principal i d'aquí que resulti més extraordinari que els altres dies de l'any tot el que es refereix als mals esperits, a les bruixes i al dimoni. A Mallorca es creia que a la mitjanit del 23, sortia el mal esperit de l'infern. Per tant, quan tocaven les campanes tothom partia cap a cases per tal no topar-se amb el dimoni i esdevenir embruixats.

Segons la llegenda, les illes de Mallorca i Menorca havien estat unides per un braç de terra del qual s'havia apoderat el dimoni i hi havia aixecat una església endimoniada que havia convertit en centre de les seves malifetes. Per alliberar de mal tota aquella contornada Déu enfonsà el braç de mar i destruï el temple del dimoni i tot el seu camp d'operacions. Aquesta nit hom creu que a l'indret on s'estenia la part de terra que unia les dues illes la mar rebull i que en surt una claror vermellova provinent del temple del dimoni.

També és la nit de les encantades, dones d'aigua, goges, aloges i d'altres éssers fantàstics femenins, treuen i estenen la bugada, blanquíssima com la neu, al peu de les boques de les seves coves i vora de les aigües dels gorgs on viuen. El mortal que assoleix agafar una peça de roba de les encantades té la felicitat i la riquesa assegurades per tota la vida.

Les atletes, en bon matí, anaven a escapar poms de carxofes (de fer formatge o de les altres) el tros de damunt. Posaven un nom a cada carxofa escapçada i per les que treien coneixien qui havia d'esser el seu enamorat. Lluchmajor.

Segons la tradició les filles del rei Herodes foren condemnades a ballar per tota l'eternitat, en càstig pel pecat d'haver fet degollar el sant. I, per efecte, de la maledicció, volten i volten, sense poder parar mai de dansar, al so d'una tonada esllanguida i melangiosa. I la nit del 23, al punt de les 12, si s'escolta amb atenció, se sent en la llunyania el remor de la dansa amb el lliscar suau dels peus d'Heròdies i les seves filles. Hi havia qui no s'atrevia a sortir sol per por de topar-se amb les filles del rei Herodes, de sentir-se atret per la gràcia de llur ball i d'acabar encantat com elles.

Aquesta nit no es pot deixar cap líquid destapat, sia oli, llet, vi o de qualsevol altre mena, perquè les bruixes s'hi van a rentar l'esquena, el deixen embruixat i qui el toca o se'l beu resta encisat. I també les cartes de bruixa parlen més clar i es fan més entenedores que en cap altre moment de l'any.

A Mallorca per desencantar tresors calia llegir un llibre molt gros que contenia oracions de meravella. Havia de llegir-se cap per avall. Calia ser molt valent i coratjós per no espantar-se davant les moltes coses estranyes i esgarrifoses que provocava la lectura del llibre. Conten que una vegada un senyor llogà tres jornalers, se'ls emportà al bosc i els recomanà que no s'espantessin de res del que veiessin. Començà a llegir, i

tot d'un de sota terra aparegué un moneot que es posà a saltar i guimbar fent esgarips estranys. De terra també començava a brollar un tresor, quan heus aquí que un dels tres jornalers s'espanta i es posà a córrer encaçat pel moneot, que l'atrapà, li ventà un cop i el deixà coix per tota la vida. Refets de l'espant els jornalers van tornar al bosc a cercar el tresor i no hi trobaren res. Senyor, tresor i moneot s'havien fos. Diuen que encara resten descendents del qui es va espantar i tots són coixos com ell.

Si al punt de mitja nit hom es mira a un mirall, amb una candela encesa a cada mà, veurà passar pel seu darrera el seu enterrament, i de l'estat de vellesa dels familiars i coneguts que hi vagin, podrà deduir el temps que trigarà a morir-se i quins dels seus parents i amics hauran de morir primer que ell, segons assisteixin o no a l'enterrament.

Aquesta nit com la de Nadal, eren les tradicionals per a iniciar-se els qui es volien dedicar a l'art de guarir. Així mateix, s'iniciaven els qui es dedicaven a donar mal, qualificats a les Balears de malbociners i de donadors de cosa. Un malbocí és una menjua que es dóna per malefici. A Eivissa diuen que el malbocí es fa d'ossos de cap d'ase i de ca, picats dins un morter i mesclada la pols amb bescuit.

A Mallorca eren habituals els picats de glosadors, que debatien sobre les bonances i els inconvenients del dia i de la nit, de la fosca i de la claror. Solia dominar el qui defensava les gràcies de la fosca per damunt les de la claror solar. Tant per la regió del Montserrat com per Mallorca s'havia fet igualment un joc semblant per la Nit de Nadal, però aleshores el qui defensava el Sol era qui confonia al contrari.

Al Ripollès i a Mallorca, per guardar les eres de formigues, els pagesos se senyen al moment de sortir el Sol la matinada del 24.

El dia de Sant Joan si fan un rotlo amb terra, voltant els nius de formigues, no surten de tot l'any. Inca.

La creença en el poder extraordinari, durant aquesta nit, de bruixots, diables i tota mena de mals esperits, és universal. També es creu que a partir d'avui van minvant en poder, tal com el sol declina. S'ha relacionat aquesta creença amb veure certa relació la predicació, feta per sant Joan, de la fi de Satanàs.

Creences del dia de Sant Pere

La tradició diu que l'any eclesiàstic comença el dia de Sant Pere i que per anunciar aquest fet a l'albada canten tots els galls del món. El seu cant fa fugir als lladres i els mals esperits i gents enemigues de Crist, que corren, esporuguits, a amagar-se espantats per la claror de la fe. Els galls, amb llurs cants, anuncien a sant Pere que al món encara hi ha fe i que la seva obra perdura i tindrà, com a mínim, un any de vida, ja que, quan la llei de Crist s'acabi i entri el regnat de l'Anticrist, els galls deixaran de cantar just al punt de l'alba del dia de Sant Pere. Això ja se sabrà, però, amb molta anticipació, perquè, set anys abans, els ases deixaran de bramar, i les dones, d'infantar. D'aquí que quan algú sent bramar un ase o veu una dona embarassada digui que encara resten, com a mínim, set anys més de vida.

*Primer ve un Sant Joan
i llavonses un Sant Pere,
i Sant Marçal ve darrere,
i noltros mai acabam.*

COM HO CELEBRAM?

23 de juny, Revetlla de Sant Joan

Palma

Antigament la festa estava lligada al barri de la Llotja, i concretament a l'església de Sant Joan de Malta. Un dels actes centrals de la festa consistia en una cavalcada de la que existeixen referències documentals del segle XVII i XVIII. A la revetlla hi solia haver música, refrescs, avellanes i torroneres, sobreposats, balls...

Temps enrera a Ciutat hi havia el gremi dels boters que honraven per patró al gloriós sant Joan a l'església dedicada al sant (a prop de la Llonja). El seu escut era "una bota entre una aixà i un reprotl.

El gremi de corredors de Coll de Ciutat tenien per patró a sant Joan Bautista i a l'Evangelista. Celebraven la festa a l'església de Sant Eulària a la capella que actualment és la de sant Lluís. Les seves armes "una trompeta que du penjant una bandera vermella amb les armes de la Ciutat

La revetlla de Sant Joan a Palma es celebra des de finals dels anys 80 a iniciativa de la Federació d'Associacions de Veïns de Palma, al Parc de la Mar. Sorgeix de la recuperació de les festes del barri de Sant Joan per part de l'Associació de Veïns del Puig de sant Pere. L'any 1976, aquesta entitat organitzava a Palma la primera revetlla de Sant Joan en el marc de les festes del barri. Uns anys després, atès l'èxit de participació de les edicions anteriors, el 1983 l'Associació de Veïns del Puig de Sant Pere es plantejava fer una passa més i reconvertir la revetlla en una celebració que convidàs a la participació de tots els habitants de Palma, es va dur a terme amb la col·laboració de la Federació d'Associacions de Veïns de Palma. L'any 1988, la revetlla es traslladà al parc de la Mar i es va organitzar la primera Nit de Foc amb el grup Iguana Teatre. Consistia en la celebració d'un espectacular correfoc que sortia de Ses Voltes per pujar per la murada i acabar al parc de la Mar amb música de tambors i un castell de focs artificials.

La programació de la Nit de Foc es va repetir durant anys; augmentà en espectacularitat i en participació ciutadana fins què, l'any 1993, la retallada de pressupost per part de l'Ajuntament causà que l'any següent i fins el 1996 l'espectacle no es pogués programar. Per això, el grup de música tradicional Nou Romancer va presentar a les festes de Sant Joan de 1994 una cançó composta per recordar i reivindicar l'esplendor d'aquells 5 anys (1988-1992) de foc i dimonis:

Avui és nit de Sant Joan

vestirem amb robes vermelles.

*Nit de màgia, nit de foc,
dimonis i fogateres.
Acaba la primavera,
l'estiu comença a guaitar.
En aquest vepre de juny,
de festa hem de rebentar.*

*És dia de meravelles,
moltes llegendes genera;
mirau que el Sol surt ballant
i es giren fulles d'olivera.
També contem d'aquesta festa
que les fadrines troben marit;
ben cert és això que us dic
dels amants, aquesta nit.
És fort el so dels tambors,
marca la tensió des vespre,
i aquest ritme escandalós
ens llevarà totes les penes.
Botarem els fogarons
i riurem tota la festa.
I els dimonis sortiran
i entre tots muntarem gresca.*

(Lletra i música: Pere Víctor Rado Bauzá)

La Nit de Foc de la Iguana, es tornà a recuperar entre els anys 1997 i 2000, però es deixà de fer el 2001. Des d'aquell any, la Federació d'Associacions de Veïns continua organitzant la revetla de Sant Joan. Els correfocs s'han tornat a organitzar els anys 2006 i 2007, amb la col·laboració d'entitats com l'Obra Cultural Balear i diferents colles de dimonis.

S'ha instaurat com costum entre els ciutadans passar la vetllada a la platja, sopar damunt l'arena amb colles i realitzar tota mena de sortilegis, pràctiques rituals a partir de les creences supersticioses procedents de diferents indrets del món que envolten la nit màgica de Sant Joan.

Borinos rossos o negres. Esser tretze a la taula. Escampar vi, signe d'alegria. Preservatiu: "tocar ferro". Si un aucellet volant ens caga damunt vol dir que treurem, si hi posam, a la loteria.

24 de juny, festa de Sant Joan

Sant Joan és patró dels pobles de Deià, Mancor, Muro, Sant Joan i Son Servera.

A Sant Joan els obrers captaven el dia de Sant Joan, duent una canya verda, me pens que enflocada. A Inca a la capella de sant Joan de la parròquia, l'engalanaven amb canyes verdes. A les corregudes típiques de Mallorca penjaven les joies a canyes verdes. En bon matí me pareix que repicaven, quan el sol sortia ballant, i era llavors l'hora de sembrar els clavellers. Per Inca diuen que els clavellers se sembren per Sant Joan.

Sant Joan

Fins l'any 1919 aquesta festa constituïa les festes patronals del poble, però pel juny és temps de sega i en un poble de cultura cerealística com Sant Joan no hi havia temps per anar de gresca. D'aquesta manera les festes es passaren al 29 d'agost, en què es commemora la degollació del sant. En l'actualitat la festa la manté l'Associació de pare i mares de l'escola de Son Juny, i l'acte principal consisteix en pujar a Consolació a la sortida del Sol per veure'l ballar, mentre al campanar parroquial repiquen les campanes.

El vespre surt Sant Joan Pelós acompanyat del Corb de Sant Nofre i la colla de xeremiers.

Dins es juny, hi ha festa de Sant Joan que es sol, quan surt, balla. Per veure'l ballar bé de tot, l'han de mirar per dins un sedàs.

Repiquen a Sant Joan qual el sol surt. Una bona repicada i ben llarga. En repicar és l'hora de sembrar els clavellers i regar-los amb aigua de set pous que han de treure el temps mateix que repiquen, si volen que facin clavells de set castes diferents o sigui clavells de set colors. N'hi ha que creuen ben cert i mentres ho pregunt, me demanen si la cosa és exacte. Clar que ja posen la gran dificultat d'haver de cercar, mentres repiquen, aigua de set pous, sembrar el claveller i regar-lo. Hi ha monges i tot que fan aqueixa prova. Sant Joan.

Felanitx

A Felanitx el dia de Sant Joan s'interpreta la dansa de Sant Joan Pelós. Representa la figura de Sant Joan Baptista. És un jove que va vestit amb una falda i una capa vermella, i que porta una careta. Duu un cartell en forma de creu amb la inscripció *Ecce Agnus Dei Quitoli*. Amb la música de guitarres, flautes, bandúrries i guitarrons, realitza un ball ple de bots pels carrers de Felanitx. En haver acabat la dansa, es reparteixen clavells als espectadors.

Un text antic el descriu així: *vesteix un tricot de color de carn i una falda de color de rosa amb dos rivets platejats i un de daurat. A damunt les espatlles un mantó de seda amb franges platejades, la cara tapada amb una hermosa careta i damunt el cap una corona brillant, i llargs rissos rossos davallen pel seu clotell. Als peus unes espadnyes vermelles i a la mà dreta una creu de fusta que diu "Ecce Agnus Dei".*

Sant Llorenç des Cardassar

La dansa de Sant Joan Pelut a Sant Llorenç fou recuperada la dècada dels anys setanta del segle XX. Rememora la figura de Sant Joan Baptista i es realitza al so d'una melodia interpretada per un guitarró i un flabiol. El 24 de juny, dia de sant Joan, el vespre hi ha una missa on Sant Joan Pelut fa el primer ball en el moment de l'ofertori. En acabar, el dimonis i sonadors acompanyant Sant Joan Pelut recorren els carrers de Sant Llorenç. El Sant va vestit amb una capa vermella amb cascavells i espadnyes d'espart blanques. Ho organitza Amics de la festa de Sant Joan, Delegació d'Educació i col·labora Cultura de l'Ajuntament de Sant Llorenç des Cardassar i la Parròquia de Sant Llorenç des Cardassar.

Manacor

A S'Hort del Correu, de Manacor, a trenc d'alba s'hi du a terme un acte únic en tot Mallorca. Es creu que el vimer que hi tenen sembrat té poder de curació de trencat. Es tracta d'una tradició centenària en què passades les cinc del matí la possessió obre les portes per rebre els infants que passaran per les branques del vimer. La família Sureda, hereva del ritual, repeteix cada any la mateixa metodologia. Prepara les branques del vimer: els fan un tall perquè els infants passin per enmig i després els freguen damunt l'hèrnia la saba màgica del vimer. Després els pares fermen a la mateixa branca el nombre identificador del seu fill i una veta de color, ben fermada amb ràfia. Una vegada ben estreta, els Sureda la segellen amb fang. I així successivament passen entre les branques els prop de trenta infants que cada any són duts pels seus pares a guarir-se amb el vimer miraculós. Els resultats es solen saber un mes després. El dia de Sant Jaume, el 25 de juliol, les famílies dels infants visiten una altra vegada l'Hort del Correu i comproven l'estat de la seva branca. Si brota, és senya de cura, i si no, l'any que ve s'haurà de repetir el ritual.

29 de juny, Sant Pere

Sant Pere és patró d'Alaró, Búger, la Colònia de Sant Pere, Esporles i també és festejat a aquells nuclis mariners com el Port d'Alcúdia, el Port de Pollença i el Port de Sóller.

En el Port de Sóller fan festa a sant Pere, patró dels pescadors. Festa d'església i festa de carrer. Les festes populars de carrer consistien en "suelta de cohetes, carreras del huevo y la cuchara, ollas de sorpresa, carreras de sacos, carreras de botes, suelta de patos, cucañas marítimas disputándose el tradicional «gall de sant Pere».

Sant Pere és el protector dels pescadors i els homes de mar, per tal cosa, és honorat amb processons en què la imatge és passejada en una barca de bou acompanyat d'una comitiva de barques en processó.

El gremi de pescadors fa la seva festa al seu patró sant Pere a la parròquia de Santa Creu. Fan processó, després de la missa per dins l'església i són pescadors que duen el sant.

Sembla que al Port de Pollença antigament també hi sortien a ballar els cossiers.

L'apòstol més popular i folklòric és sant Pere. És l'apòstol de qui corren més contarelles i en què el poble té més confiança o tracta amb més confiança i a qui dedica més simpatia. Pensin altres allò que els sembli a mi sant Pere m'és especialment amable per les seves caigudes o negacions que no procedeixen de maldat sinó de l'espant i de la sorpresa de veure's descobert entre enemics. ¿Què voleu? Això el fa més germà nostre, el fa veure home amb totes les flaqueses dels qui som de terra i s'acosta a nosaltres i el fa indulgent, amables, comprensiu. No me sé indigar amb les negacions de sant Pere, negacions que l'apòstol va plorar tota la vida.

De bon matí els escolans i escolanets de la Seu, el dia de Sant Pere, per ordre del senyor Virrei, escampen murta davant les cases dels senyors canonges de la Seu de Mallorca. Molts de senyors canonges viuen al barri de la catedral, allà on s'hi guarden millor que no enlloc les aromes rancis de la Ciutat de Mallorca. Aquest posar murtra davant les cases dels senyors canonges ve a ser la felicitació als mateixos de part dels escolans i escolanets de la Seu. El capvespre de Sant Pere, els senyors canonges duen el «sant Pere de plata» en processó pels carrers silenciosos i ombrosos del barri de la Catedral que fan olor de murtra i de marisc i d'aire de mar, oratges de mar.

30 de juny, Sant Marçal

Sant Marçal és patró dels forners. Li solen posar cinc pans i dos peixos enfilats que aguanta amb una mà. Segons la tradició sant Marçal fou aquell jove que portava els cinc pans i dos peixos en la multiplicació que se recorda el quart diumenge de Quaresma.

Sant Marçal és el patró de Marratxí i les seves festes tenien molta anomenada en tota Mallorca. Antigament molts de mallorquins anaven al nucli de Sant Marçal el dia 29 per tal d'invocar les capacitats miraculoses del sant. Sant Marçal era advocat contra les epidèmies i les pestes. En un document de 1348 trobam per primera vegada el nom del sant vinculat a l'església parroquial de la vila. La fama de sant guaridor que té sant Marçal s'associa als prodigis de l'aigua de la cisterna que hi ha darrera l'església.

La fira de Sant Marçal tenia i té molta anomenada. Hi anaven molts de carros. A la revetlla hi acudien dels pobles de l'entorn i la gràcia pel jovent estava en avolotar tota la nit. S'hi feien barraques de pi on hi prenien refrescs, però lo típic era menjar-hi el vespre de la revetlla conill amb ceba amb pa i vi. Hi havia mercat de siurells i gerretes de Felanitx. S'hi feia ball dins un tancat fet amb les banques de l'església.

Patró de Marratxí, vila formada per lloquets Pont d'Inca, Pla de na Tesa, Pòrtol, Sa Cabaneta, Marratxí lloc d'on la vila pren el nom perquè hi ha l'ajuntament, és un dels llocs menys importants del vast municipi. Sant Marçal és una església solitària i és la parròquia de la vila. La plaça, altre temps, s'omplia de romeus o visitants que acudien a la festa de Sant Marçal, una de les més populars de Mallorca.

Des de mitjan capvespre fins al vespre, a la plaça hi ha ball de boleros, jotes, amenitzats per parelles de xeremiers: xeremies, flabiol i tamboret. Pels costats de la plaça venien refrescs. Els al·lots feien sonar siurells amb una insistència que assordava. El gust de fer renou i estrèpit i molestar és un gust ben conegut. Els gerrers de «Ses Olleries» de per allà feien els siurells millors.

El vespre, a peu i en companyia d'altres, cadascú a ca seva. De Palma i de Santa Maria procedia el més nodrit contingent de romeus «de fora terra» que acudien a la festa i fira de Sant Marçal.

Les romaries de Sant Marçal (30 de juny), la de Sant Bernat a la Real (20 d'agost) i la de la Bonanova (setembre) eren les tres que més interessaven al ciutadans.

Sant Marçal a Sa Cabaneta: El dia abans hi ha revetlla. A la festa de Sant Marçal hi ha siurells i gerretes i «chucherries». Primer als punts de vesprades s'il·luminaven amb llums d'oli o de gas. Era quelcom primari, primitiu, casolà, senzill, ple de dimpatia. A la romaria de Sant Marçal hi va molta de gent.

La festa de Sant Marçal era una de les més populars i concorregudes. Venerat a Marratxí que compta amb els nuclis de població Pont d'Inca, Sa Cabaneta, Pòrtol. L'església de Marratxí dedicada a Sant Marçal està tota sola gairebé, dins una gran esplanada.

El dia de Sant Marçal s'hi celebrava una romeria on acudia gent no sols de Marratxí, sinó de ciutat i de molts de punts de Mallorca. El xivarri durava des del matí fins ben fosc. Hi havia balls de pagés o de llis. Hi havia diferents jocs de xeremiers, flabiol i

tambor que tocaven per ballar i tocaven altres tonades típiques que recorrien la gran plaça on hi havia una escampadissa de murtra.

Al voltant de l'esplenada, hi havia nombrosos llocs on venien refrescs, fruites. I sobretot siurells a pesca de dos o de quatre. Quasi tothom comprava siurells pels nins propis i pels infants de cases amigues.

Aquests siurells de fang amb figures tosques pintades d'almagre, verd i blau i blanc (pintats de blanc i de colors vius) eren lo més típic de Sant Marçal. Molts d'al·lots sonaven incansablement els siurells i allò era un inacabable xivarri. Els siurells se venien a la festa de Sant Marçal i a la romaria de Sant Bernat. A les fires també hi solia haver siurells. Ara el siurells se venen a les grans tendes de «souvenirs» i molts de turistes n'hi compren com a cosa típica. El siurell, avui dia, s'és convertit en record de Mallorca. La romeria de Sant Marçal, de cada any va més decaiguda.

*Menjaria figues flors
enc que fossen cucarelles.
Jauria amb ses bergantelles
de Sant Joan, i no gos.*

QUÈ MENJAM?

El juny és un dels mesos més abundosos quant a fruita, que aporta líquids i sucre per combatre la calor; així tenim albercocs, prunes, cireres, peres i prunes de sant Joan conegudes amb aquest nom per coincidir aproximadament amb la seva data de maduració; figues flor, que són les figues del primer esplet de les figueres que en fan dos cada any; fraules i melicotons. El dissabte de Sant Joan a Inca es celebrava el que es coneixia com a “es bujot” entre el jovent, que consistia en una trobada on es menjava fruita.

Algaida. Per Sant Joan, és bon dia per sembrar figueres però en haver-se sembrades, les han de tirar cada parell de dies un ratget d'aigua adamunt l'ull perquè aferrin. Sense aquesta regor no aferren. A vegades, els brots sembrats «dormen o exhalen» durant una temporada, però arriben a treure i pensen a brufar-los l'ull d'aigua cada parell de dies. Lluçmajor.

«Només ne tenim vuit dies /al·lotes, d'estar en es sol. / Llavors farem un redol / i a's mig un garbell de figues» Lluçmajor. Se refereix a figues flors. Si feia vent de llevant, eren malsanes, perquè el vent era teb. Les collien abans de sortir el sol. Les se menjaven amb pa blan o sense pa. I les segadores feien una vega, llestes de feina, de menjar figues flors dins un garbell. Lluçmajor.

A Mallorca les famílies feien coques planes petites com la mà, de forma circular i foradades al mig, que recordaven el disc solar. La cantarella mallorquina pròpia de picar el palmell de la maneta dels infants ens parla d'aquestes coques:

*Una coqueta
amb sucre i olieta
i enmig un foradet
menja-la pes nasset.*

*Una coqueta
amb sal i oli
i un foradet,
per sa boqueta
menja-le't, menja-le't!*

En aquest poema de Bartomeu Ferrà també es dóna compta de les coques de Sant Joan:

*“Ja tenen missa
tots els confiares,
i es bou ja pastaren
per a s'estufat.
El sol se'n puja,
bona diada!
per sa festa de Sant Joan.
A ca es clavari,
una enramada
de canyes verdes,
hem de posar;
i passant llista
de casa, en casa,
partirem coques
pes menjar blanc”*

Sa festa de Sant Joan, de Bartomeu Ferrà i Perelló, dins L'ignorància, 1879.

S'intentava finalitzar la sega abans d'acabar el mes de juny i era celebrat amb un gran sopar, on normalment s'hi consumia una ovella cedida per la possessió. Era triada amb anterioritat i rebia molt bon tracte per part del pastor, i també era engalanada amb

cintes i llaços per part de les segadores més joves. La seva llana era oferta a la Mare de Déu per donar gràcies per la collita. El sopar acabava amb ball, en el que s'hi acostumava a fer el joc en el que hi participava una de les segadores que feia equilibris amb una botella d'aiguardent damunt el cap.

Tot i no ser consumida, existia una creença en la qual hi prenia part un ingredient gastronòmic, que era la fava. Les fadrines podien conèixer la procedència del futur espòs quan tocassin les 12 de la vetlla de Sant Joan en què havien de tirar tres faves davall el llit, una sencera, una altra cellada en el cap, i una ben parada. En aixecar-se l'endemà han de palpar a les fosques i agafar-ne una, si agafen la sencera el futur marit serà ric, si agafen la cellada no serà ni ric ni pobre, en canvi, si agafen la parada serà pobre.

El dissabte de Sant Joan, les al·lotes, al vespre, a les fosques, tiraven baix del llit una fava sencera, una cellada i una pelada. L'endemà abans de sortir el Sol, palpant, havien de cercar una fava. Si sortia la pelada, allò volia dir que se casarien amb un home pelat, si la escellada amb un home de mitja mà, si la sencera amb un ric. (Sencelles i altres pobles).

A l'estiu és el temps de fer sequer, per poder disposar al llarg de l'any de certs aliments: fruites, com per exemple, els albercocs, les prunes, les figues i el raïm. Aquests productes, encara avui, són la base de tota mena de farcits per a carn, embotits, arrossos (als països orientals, àrabs i asiàtics solen incloure aquests productes), plats de verdures, o de llegums. I, naturalment, els dolços i la pastisseria: des de l'*asure* turc a base de fruita seca, passant per la grana de capellà o les postres de músic, els púdings, pastissos, coques, xocolates, bombons, el cuscussó... Fins i tot en alguns països són tradicionals les begudes, com certs vins calents o aromàtics, que inclouen fruita seca.

Dia 24, Sant Joan, prenen signe del temps que farà durant el temps de figues i ho coneixen amb el vent. Segons el vent, farà bon temps o temps xerec pels sequers.

També s'assequen al sol les tomàtiques, els pebres de cirereta, les nyores, els pebrots de romesco...

En la vigília de sant Joan, a Roma, mengen caragols i beuen vi i van de gresca bona part de la nit. També fan fogarons per Sant Joani supòs que és també durant la vigília.

Suc popular. Recepta

Hi posen tres quarts de litre d'anissat i un quart de litre de cassalla. Dins aquest suc, herba sana, delabanda (això és "lavanda" que el Dicc. Alcover diu que és "espígol", llorer (fulles), senyorida, llimonera (fulles), camamil·la, herba-lluïsa, fonoll, til·lo, noguer (fulles), una nou verda tallada, flor de taronger, tarongí, ruda, eucaliptus, tres grans de cafè sencer...

N'hi ha qui encara hi posen més herbes. El suc se diu «Totes herbes». Dins un mes que està en maceració, ja és bo el suc. Té molt de cos i fortor com un estomacal bo. Basta afegir anissat i cassalla sense canviar les herbes. Les hrebes no se podreixen din el suc aquest. Vilafranca.

QUÈ DEIM?

*Es dia de Sant Juan
ne cuinen un paner gran,
i es dia de Sant Pere
enrevolten sa figuera.*

Són molts els refranys que fan referència a Sant Joan, sobretot pel que fa a la meteorologia pròpia d'aquestes dates i les seves conseqüències en els conreus. Aquí en teniu unes mostres:

El conill per Sant Joan i la perdiu per Nadal

De llana de Sant Joan fés el teu abrigall: la llana de les toses d'aquesta època, és més calenta i tarda més en fer-se dolenta.

Compra el carbó, l'oli i la sal per Sant Joan: sortirà més barat.

Bona sort per Sant Joan, desventura per Nadal.

Boires per Sant Joan a l'ametller fan molt mal

Fred per Nadal i calor per Sant Joan, salut per tot l'any.

Aigua de Sant Joan no dóna vi ni dóna pa.

El vent que bufa per Sant Joan bufa la resta de l'any.

Ses herbes de Sant Joan tenen virtut tot l'any.

Haver de menester ses herbes de Sant Joan

Llaura per Sant Joan, si no vols que te faltin es pans.

Tant si sembres primerenc com tardà, entre Sant Joan i Sant Pere hauràs de replegar.

A part de tot el material etnopoètic que Sant Joan ha generat també cal destacar la inspiració d'aquesta nit màgica en escriptors com Russinyol, Verdaguer i Shakespeare.

“SANT JOAN”, AL MÓN

Les fogueres d'Alacant

*Enc que encengues es fester
de teia de la muntanya,
aquesta al·lota té manya
per enganar-te, Gener.*

Les Fogueres de Sant Joan, és la Festa Major d'Alacant, declarades oficialment d'Interès Turístic Internacional. Els seus orígens són molt remots, ja que deriva del costum de cremar objectes ballant entorn d'una foguera amb l'arribada del solstici d'estiu, com és comú en totes les celebracions de la Nit de Sant Joan.

Aquestes festes organitzades amb les peculiaritats actuals daten del 1928, i tingueren per impulsor José María Py, basades en les Falles de València, en les quals havia participat anteriorment. Amb el pregó es donen per iniciats els festejos, es planten les fogueres, monuments artístics policromats de cartó pedra i fusta de profunda càrrega satírica, en la nit del 20 de juny, i es cremen al cap de quatre dies després de llançar-se des del puig del Benacantil una monumental palmera de focs artificials que és visible des de gran part de la ciutat i la major part de la Costa Blanca. Tot i l'origen inspirat en la festa valentina, les Fogueres tindran la seua evolució estètica paral·lela amb l'aparició de l'estètica alacantina.

Al llarg dels dies de festa hi ha una extensa programació d'actes com cercaviles, cavalcades, ofrenes, corregudes de bous, actuacions musicals, campionats esportius, entre d'altres. La festa es viu al carrer, on la gent pot menjar, sopar i ballar a les 'barraques' i 'racons' on també hom pot degustar la típica coca de tonyina i els bacoques. La festa compta amb la seua reina, la *Bellea del Foc* elegida entre les que foren 'Bellestes' de cadascun dels 90 districtes i és la representació viva de la festa. En els dies posteriors a la cremà de les fogueres se celebra un concurs de focs artificials i traques lluminoses que es disparen des de la Platja del Postiguët.

En l'actualitat a banda de la ciutat d'Alacant es celebren les fogueres de Sant Joan amb monuments artístics policromats de cartó pedra i fusta i amb profunda càrrega satírica com es fa a Alacant, a altres ciutats del sud del País Valencià com Torrevella, Guardamar del Segura, Xàbia, Sant Joan d'Alacant, Dénia, Benidorm i el Raval de Sant Joan d'Elx.

Ciudadella de Menorca

La festa de Sant Joan més sentida a les Balears és la de Ciudadella, en què des del Dia des Be fins el darrer toc de flabiol s'hi donen tota una sèrie d'elements festius que la converteixen en una festa coneguda arreu del món i que rep milers de visitants cada any.

La festa comença amb la Vetlla des Be de Sant Joan la nit abans del Diumenge des Be, un acte relativament nou nascut a les acaballes dels anys 70. A primeres hores de la nit del Dissabte des Be, el caixer pagès, que aquells any ha posat el Be de Sant Joan, obre les portes de la seva posada i rep a les persones que volen fer la visita a l'animal. Les dones de la família el guarniran de flocs i el prepararan per la festa de l'endemà. És important que el be no dormi de tot el vespre perquè així l'endemà estirà cansat i restarà tranquil per aguantar tota la dura jornada del diumenge.

El Diumenge del Be és el diumenge anterior a la festa de Sant Joan, i el començament oficial de les festes. Devers les 8 del matí es reuneixen al domicili del caixer pagès els membres de *sa Comitiva*, excepte el caixer senyor i el caixer capellà. La comitiva partirà a recollir el caixer capellà (*sa capellana*), però sense tocar en cap moment el tambor ni flabiol. Des d'allà es dirigeixen cap al domicili del caixer senyor. Una vegada units al palau del caixer senyor, en sentir les campanes de les 9 del matí, a la sala principal del palau farà entrega de la bandera de Sant Joan al caixer fadrí i, en aquest instant, el flabioler toca per primera vegada el tambor i flabiol. Després del refresc, *sa Comitiva des Be* iniciarà el seu recorregut per Ciudadella. Visitarà primer l'Ajuntament i Cal Bisbe, i després els palaus, els domicilis de propietaris i les posades de lloc per convidar-los a *sa colcada*. Una vegada fetes les visites, el caixer casat convida *sa Comitiva* a una beguda al seu domicili, on penjarà la bandera.

Un altre element festiu són els festers, tradició que es celebra la nit del 22 de juny i que va ser recuperada als anys 80 pel Col·lectiu Folkloric Ciudadella. Els festers són encesos a partir de les 10h de la nit, coincidint amb l'antic toc de queda que tancava les portes de les muralles de Ciudadella. Es tracta d'una nit de festa, foc, música i balls... com també ho és de sobrassades i botifarrons, coques i dolços i formatge i embotits.

A les dues en punt del migdia de dia 23 de juny, el flabioler –després d'arribar al palau del caixer amb *sa somereta*- desmuntarà de la bístia i pujarà les escales per demanar permís per començar el replec. Després sonarà el tambor i el flabiol, tot davallant les escales i muntant de nou damunt la somera per avisar caixers i cavallers que anirà a cercar-los. Just acabada aquesta volta va a cercar el caixer fadrí, el caixer casat, els caixers pagesos i els cavallers. Acabat el replec, tornen a cal caixer senyor per demanar permís per anar a cercar la bandera. *Sa colcada* va cap al domicili des caixer casat, on la seva esposa li fa a mans la bandera. D'allà tornen al palau del caixer senyor que els espera muntat i llavors van a cercar el caixer capellà.

El primer caragol de les festes és el del Born. El primer en entrar a la plaça és el flabioler i rere ell el caixer fadrí, el caixer casat, els caixers pagesos i la resta de

cavallers, des del més jove al més vell. El caixer senyor fa l'entrada al galop a la plaça i és seguit pel caixer capellà. En el moment que el noble entra a la plaça, guindola en mà, esclataran els sons del *jaleo*, i el noble durà el cavall fins davant la música. Faran tres voltes al Born, la primera i la tercera amb la música i la segona sense. Una vegada acabat el caragol surten de la ciutat cap al camí de Sant Joan de Missa.

Els protocols de la festa marquen que, una vegada arribats a Sant Joan de Missa i conjuntats, la cavalcada desfila davant l'ermita. Després, els caixers i cavallers, desmunten del cavall i passen a "cas Donat" per espolsar-se un poc i organitzar-se per anar a peu a l'ermita. Una vegada arribats a l'església, s'atura la formació i les files se separen prou com per donar pas pel seu centre, (ara de major a menor), als components de la cavalcada; per tant, el caixer senyor i *sa capellana* seran els primers d'entrar, donant preferència el senyor al capellà a l'hora d'entrar. Pel que fa a la resta de cavallers, entren en parelles i el menor sempre donarà preferència d'entrada al major. El flabioler és el darrer en entrar.

Mentre que a l'ermita de Sant Joan de Missa s'han celebrat les Completes, ara Vespres, a Ciutadella la gent ha aprofitat per anar a fer la bereneta. Després de la menjua la gent es concentra a *sa Contramurada*, on es tiren les avellanes. Acte que actualment s'ha deslluït i ha perdut el seu sentit original: el de tirar suaument les avellanes o regalar-les a les al·lotes com a penyora d'amor.

Després d'haver-los entregat la canya verda al molí dels Cavallitos, la colcada entra a Ciutadella per anar a *córrer a sa plaça*.

La cavalcada ha d'anar tres vegades des de la plaça Nova a la plaça de la Catedral, i des de la plaça de la Catedral a la Plaça Nova. El flabioler es col·loca a peu davall la volta que fa cantonada entre el carrer de Santa Clara i el de ses Voltes. Els caixers i cavallers fan aquestes tres passades descoberts de cap, manco el caixer senyor i el caixer capellà.

Una vegada acabades les corregudes a sa Plaça, la cavalcada va a fer el caragol de Santa Clara. Els cavalls fan tres voltes pels carrers antics, fan *entra* a les cases i gran i petits demanen *sa capadeta*.

Acabat el caragol de Sant Clara, acompanyen a *sa capellana* al seu domicili, i després acompanyen al caixer senyor. Arribats al palau el caixer de més edat gira el cavall de cap al caixer senyor, se saluden mútuament i es freguen les dues guindoles, i el noble, després de fer un bot, entra al palau muntat a cavall. Es desfà la cavalcada i se'n van als seus domicilis. Després a peu van a la casa del caixer capellà, des d'on es dirigeixen en comitiva al palau del caixer senyor. A la sala principal se servirà la tradicional *beguda*, consistent en *xicolati* amb ensaimada, aigua amb anís i una dolça, i un plat de dolços fins. Acabat aquest acte, el caixer senyor acomiada els convidats donant-los la mà. La comitiva acompanya al caixer capellà i per desfer la comitiva el caixer fadrí lliurarà la bandera al caixer casat.

A les set del matí del dia de Sant Joan el flabioler demanarà permís als familiars del caixer senyor, que es troba descansant, per començar la jornada: avís i replec, anar a cercar la bandera, el caixer senyor i el caixer capellà.

Completada la colcada es dirigeixen a Santa Clara per fer-hi el primer caragol del dia, i després baixar al Pla de Sant Joan on es fa un caragol i els jocs *des pla* del matí. Un cop acabats els jocs la comitiva es dirigirà a la plaça de la Catedral per fer-hi les corregudes del matí seguint els mateixos rituals de la nit del Dissabte de Sant Joan.

Una vegada acabades les corregudes es durà a terme el caragol de Sant Clara. Acabat el caragol i acompanyats el caixer senyor i capellà als seus domicilis, després que els caixers i cavallers hagin deixat les seves muntures es reuniran en el domicili del caixer capellà i, des d'allà, a peu i acompanyats de la banda de música, aniran a cercar al caixer senyor per assistir a la Missa de Caixers de la Catedral.

Després de la missa la banda acompanyarà la comitiva fins al domicili del caixer capellà, on se serveix una beguda. Després es repetirà el cerimonial de sol·licitar permís per començar el replec del capvespre i anar a cercar la bandera. Una vegada completada la colcada, amb la bandera, caixer senyor i caixer capellà incorporats, es dirigeixen cap a la plaça des Born on el caixer senyor convida als membres de l'Ajuntament a presenciar els jocs i cargols *des Pla*. Després dels Jocs es repeteixen les corregudes a Sa Plaça, el caragol de Santa Clara, l'acomiadament a cavall del caixer senyor i el caixer capellà, beguda a casa del caixer senyor, acomiadament del caixer capellà al seu domicili i el darrer toc de flabiol i "Fins un altre, si Déu vol".

QUÈ PODEM FER?

Activitats en família

- **Pujam a veure el Sol com balla**

Al poble de Sant Joan abans que surti el Sol el dia 24 pugem al Santuari de Consolació a veure el **Sol com balla**. La partida és a les 6.30h del matí i en baixar de tornada al poble hi ha jocs, curses i ginkana infantil.

- **Feim una passejada fins a Barcelona**

Si anau a sopar a la platja us podeu entretenir en família cercant l'entrada al camí que condueix fins a Barcelona i que tan sols s'obre aquesta nit. Si el trobau avisau i ens estalviam passar per l'aeroport!

- **Aplegam dimonis boiets!**

Aquesta nit és l'ocasió d'aplegar dimonis boiets que ens facin totes les tasques que tenim pendents. Recordau que heu de recollir dins un canonet de plata les llavors de la falguera just en el moment que cauen i abans que toquin enterra.

*Anit se fa se revetla
del gloriós Sant Joan;
ets obrers demà aniran
per vila amb sa canya verda.*

- **Pregó del Dimoni Bufó**

Al Parc de la Mar de Palma la nit del 23 hi ha festa grossa amb el pregó del Dimoni Bufó, activitats infantils, concert i un espectacular correfoc.

- **A la recerca dels Joanets**

També podeu anar a cercar Joanets lluminosos, recordau que guarden grans tresors però que no és tan fàcil manllevar-los.

- **La contarella d'Herodes, Heròdies, Salomé i sant Joan**

Podeu aprofitar i contar als infants més grans de la casa la història de la degollació de sant Joan i recordau que heu d'estar tents per si sentiu els sons dels balls de les filles del rei Herodes.

Rituals compartits

- **La rosada, les fulles d'heura i les malalties**

Si teniu res que us faci mal provau de fer el sortilegi amb les fulles d'heura i la rosada del dia 24, així sabreu exactament quin òrgan és el perjudicat.

- **Fora mal de queixal en tot l'any**

Aquest any Sant Joan cau en divendres, per tant, ja sabeu què heu de fer si no voleu tenir mal de queixal en tot l'any!

- **Oli de Sant Joan i suc d'herbes**

Podeu aprofitar per elaborar l'oli de Sant Joan, que com ja sabeu té propietats màgiques. O també podeu aprofitar l'esplet de les herbes per fer aquest licor tan característic de Mallorca.

- **A la recerca de l'amor**

Si no estau emparellats i ho desitjau, aquesta nit es passeja l'amoreta de Sant Joan tirant fletxes d'amor a tothom amb qui es troba. I si creieu en fantasies el Pare Ginard ens ha descrit algunes ordalies per saber el nom del futur estimat.

- **Anar a brufar joans i joanes**

A Mallorca era costum de celebrar l'onomàstica més que no pas l'aniversari de cada un. Amb les influències foranes que ens han arribat aquesta tendència s'ha capgirat, i actualment la gent celebra més l'aniversari que no tant el sant. Així mateix, encara queden romanalles i és tradició anar a brufar aquells que fan festa, sobretot, pels "sants que fan potades" és a dir, els més coneguts, perquè ja se sap "De joans, peres i ases n'hi ha a totes les cases". És precepte idò tenir taula ben parada per tal de rebre les visites, normalment no hi manquen l'ensaïmada, la coca d'albercocs, un vi dolç i un tassó de gelat.

TRADICIONARI DE MALLORCA #08

Direcció: Carme Castells

Documentació i elaboració: Joana Serra

Fonts:

Diccionari Català-Valearià-Balear

AL·LES, B. (2009): *La festa de Sant Joan*, Institut d'Estudis Baleàrics i Setmanari El Iris, Palma.

AV (1992): *Calendari de festes de les Illes Balears i Pitiüses*. Fundació Serveis de Cultura Popular, Barcelona

AV (2008): *L'esplendor de la festa. Màgia i misteri de les festes antigues*. Institut d'Estudis Baleàrics, Palma.

AMADES, J. (2001): *Costumari Català. El curs de l'any*. Salvat Editores, Barcelona.

FONT M.S. (2005): *Cuina i menjar a Mallorca. Història i receptes*. Miquel Font Editor, Palma.

GINARD, A. i RAMIS, A. (2014): *La Terra i el temps de cap a cap d'any*. El Gall Editor, Pollença.

JANER, G. (1999): *Les festes llunyanes. Tradició i llegenda dels mallorquins*. J.J. de Olañeta, Editor, Palma

VALERO, G.; BUENO, J.; FONT B. (2010): *Les festes de Palma. Història, tradició i vigència*. Leonard Muntaner, Editor, Palma.

Espipellades: Les festes del Sol:

<http://www.caib.es/sacmicrofront/archivopub.do?ctrl=MCRST349ZI71227&id=71227>

Festes.org: l'espai on comença la festa. www.festes.org

Cançoner 2.0. www.canconerdemallorca.cat

Editat per la CASA PARE GINARD. MUSEU DE LA PARAULA.

Sant Joan, Mallorca, 22/06/2016.